

A BÚZA VILÁGHÁBORÚJA

MIÓTA a gabonafélék termelésében és fogyasztásában világszerte nagy és tartós aránytalanság mutatkozik és ennek következtében évről-évre növekvő készletek maradnak feleslegként a világpiacon, alig van ország, melynek legfőbb gondja gazdasági téren nem az a kérdés volna, hogyan tudja a gabonatermelés jövedelmezőségét biztosítani. Különösen áll ez a kenyérmagvak: búza és rozs tekintetében, mert hiszen a világforgalomban szerepet vivő agrárállamokban, egy-kettőt — Dánia, egyes balti államok, Új Zeeland stb. — kivéve, a mezőgazdaság üzemrendszere mindenütt ezeken a terményeken nyugszik. A baj egyformán sújtja a kiviteli és beviteli államokat; az utóbbiaknak ugyanúgy érdekük a mezőgazdaság rentabilitását fenntartani, mint a kivitelieknek. És ha a vámokban kínálkozik is számukra oly eszköz, mellyel a helyzeten enyhíthetnek, gondjuk mégsem sokkal kisebb, mert az utolsó években azt tapasztalták, hogy minden vámemelés után újabb áresés következett be a búza és rozs világpiacán, ami a mezőgazdaságban érdekelt lakoságnál újabb kívánságokhoz, a kormányoknál újabb gondokhoz vezetett. A vámemelések viszont a kiviteli államokat újabb és fokozottabb törekvésekre készítetik abból a célból, hogy a vámfalakat áttörhessék, így a világgazdaságban olyan gazdaságpolitikai küzdelemnek lehetünk ma tanúi, melyet a legnagyobb szívóssággal, kitartással, az eszközökben nem mindig válogatva folytatnak; valóságos háború ez a búzafeleslegektől minél jobb áron való szabadulásért, melyben, apróbb szigetektől eltekintve, az egész föld kerekége részt vesz.

Ebben a háborúban a búza részben csak szimbólum: jelenti általában a mezőgazdasági termelést. De mindenesetre az a termény, mely leghivatottabb képviselni amaszt. Nemcsak a fentebb említett okból, hogy t. i. ő az alaptermény (a rozssal együtt), de azért is, mert az a rendkívüli árdepresszió, mely a mezőgazdasági válság legfőbb okozója, legkatasztrofálisabban a kenyérmagvakat sújtotta. Magyarországon a legjobb tiszavidéki búza mázsájának ára 1927 január elsején kereken 34 pengő volt, 1930 december végén 14 pengő; ugyanezen idő alatt a rozs ára 26.5 pengőről 9 pengőre esett.

Nálunk pedig különösen érthető, hogy a búza kérdése áll az előtérben. Magyarországon a kenyérmagvak a mezőgazdaságnak legjelentékenyebb bevételi forrása. 1929-ben 500 millió pengőt, az összes bevételnek több mint harmadrészét jelentették. E mellett azok a termények, melyekben minden gazda — akár kicsi, akár nagy — érdekelve van, mert mindenik földjének nagyobb részét ezekkel veti be.

A magyar búza problémájáról már többször volt szó ezeken a lapokon¹ és így ismétlés volna elmondani mindazt, ami a kérdést termelési szempontból megvilágítja. Ellenben érdeklődésre tarthat számot a búza jobb értékesítéséért folytatott elkeseredett harcnak, stratégiájának és taktikájának, valamint annak megismerése, hogyan vesz részt ebben a háborúban Magyarország és mik a kilátásai.

A kiviteli országokon a védővámok nem segítenek, azoknak tehát más eljárásokhoz kell folyamodniok: vagy állami közbenjárással kell árpótlékokat juttatniok a termelőnek, vagy hasonló helyzetben levő más országokkal kell összefogniok, hogy a külföldi piacokon pozíciójukat közös és tervszerű föllépéssel kiépítsék, vagy pedig meg kell szüntetniök azt a helyzetet, hogy kiviteli feleslegük legyen, aminek ismét két módja van: a termelés csökkentése és a fogyasztóterület kiterjesztése.

SORRA véve ezeket az eljárásokat, először is azt állapíthatjuk meg, hogy a végrehajtás stádiumába csak azok az intézkedések jutottak, melyeket az államok saját hatáskörükben léptethettek életbe. Ezek közül háromról hallunk ma többször: a prémium, a dumping és a monopóliumról.

A prémium lényege, hogy a búzaforgalom általános megkötése nélkül az állam a termelőnek megtérít bizonyos összeget azon a címen, hogy ezzel kiegyenlíti a termelési költség és az ár közt az utóbbi hátrányára mutatkozó különbséget. Az összeg kiszámítására és a termelőhöz való juttatására nézve különféle módszerek lehetségesek. Ezek egyike a mi bolettarendszerünk, melyben a prémium kiszámításának alapja a forgalomba hozott mennyiség és melyben az elszámolások lehetővé tétele céljából az árut árujegy (boletta) kíséri egész forgalmán végig. Természetes, hogy minden ilyen rendszernél az állam polgárai zsebéből kénytelen kivenni a prémium fedezetét. Ez a prémiummal való megoldás a legegyszerűbb, a legkevesebb kockázattal jár az államra nézve, simul annak mindenkorai teljesítőképességéhez és nem nyúl bele a termelési és forgalmi viszonyokba. Ezek az előnyei.

Azonban nem old meg két kérdést: a belföldi piac megszabadítását a kiviteli feleslegektől és az ár állandósítását. Pedig a termelés jövedelmezősége csak akkor van biztosítva, ha nagyobb áreséstől mindaddig megvédi, míg az egész termést el nem helyezte; ennek pedig legfőbb előfeltétele, hogy a feleslegektől a piac tehermentesüljön és azok a külföldre kerüljenek. Az állam tehát az általa megállapított áron átveszi az egész termést és ugyancsak általa megállapított áron azt el is adja, részben a külföldön, részben a belföldön, mégpedig rendszeren a külföldön ráfizetéssel, a belföldön viszont ennek fejében haszonnal. Ehhez azonban a gabonaforgalmat magának vagy általa megbízott szervezetnek kizárólagosan fenntartja. Ez a monopólium lényege, mely lehet különbözőképpen elburkolva vagy enyhítve, de mindannyiszor fennforog, valahányszor az áralakulás és a terméselhelyezés

¹ Lásd Magyar Szemle I. kötet novemberi, VI. kötet januári és IX. kötet júliusi számát.

nem a piaci viszonyokhoz, hanem valamely kizárólagos joggal bíró szerv diszpozíciójához igazodik.

Rendszerint a monopóliummal jár együtt, bár a nélkül is keresztülvihető, a dumping: a külföld részére termelési költségen alul is eladnak, csak hogy a feleslegtől szabaduljanak; a ráfizetést pedig a belföldi fogyasztásra hárítják át mesterségesen magas árak fenntartásával.

A monopóliumot eddig egyetlenegy kiviteli ország sem vezette be. Nálunk a közelmúltban a sajtó és a szakkörök különböző terveket vitattak meg, melyek tulajdonképpen mind monopóliumot javasoltak, bár e név használatát kerülték. Úgy látszik, lekerültek a napirendről. A monopólium túlságosan nagy kockázattal jár. Az állam garantál bizonyos árat, anélkül, hogy előreláthatná a világpiacon az ár alakulását; minél lejjebb megy az utóbbi, annál többet kell ráfizetnie. Az sem biztos, hogy a megállapított ár feltétlenül előnyös a termelőknek nézve; ha a parlamentben ipari vagy fogyasztói érdekek kerekednek felül, esetleg rosszul is járhat a mezőgazdaság. Mindenesetre évről-évre nagy és szenvedélyes vitákat idéz fel a búzaár megállapítása az egész közéletben. Az egész mezőgazdaság sorsa a mindenkori kormány kezében van. Nagy adminisztrációt, sok ellenőrzést is kíván, a monopólium tehát költséges is.

Ezeket az érveket szokták általában felsorakoztatni a gabona-monopólium ellen. Vannak azonban magasabb mezőgazdaságpolitikai szempontok is, melyek nemcsak a monopólium, hanem minden olyan eljárás ellen szólnak, amelyek egyoldalúan a búza és a rozs árát akarják emelni, a kereslet és kínálat alakulásával ellenkező eszközökkel, a világpiacon viszonyokat lényegesen meghaladó színvonalra. Ezek közül kettő a fontos.

Az egyik az, hogy különösen a rozs, de a búza is nemcsak emberi táplálék, hanem nyersanyag is a mezőgazdaságban. Hízlatásra igen alkalmasak, bár a búzát ritkán használják erre, csak olyankor, mikor nincs ára. Ma valószínűleg sokat etetnének fel belőle, ha nem volna a boletta. De ezenkívül a kenyérmagvak árával többé-kevésbé párhuzamosan szokott alakulni a takarmányféléké (árpa, tengeri stb.) is, vagyis a búza és rozs mesterséges áremelésével az utóbbiakat is, tehát az állathizlalás legfontosabb nyersanyagait is drágítjuk. Ennek az lehet a következménye, hogy míg olcsó búza mellett az állathizlalás jövedelmező volt — és ma, gazdák nyilatkozatai szerint, csakugyan ez a helyzet Magyarországon —, a búza árának emelésével ez megszűnik és az állathizlalásra nézve merül fel ugyanaz a probléma: hogyan lehet jövedelmezőségét visszaállítani. Semmivel sem kisebb a jelentősége, mint a búzára nézve; sőt, ha választani kell a kettő: a búza és az állat konjunktúrája közt, a kívánatosabb az utóbbi, mert ez intenzív üzemet jelent, holott a búza extenzívet. A külkereskedelmi mérleg alakulásából az utóbbi években annyi megállapítható, hogy állatkivitelünk a búzaválság óta igen erősen fellendült; nagy kérdés, hogy mi történnék, ha a búza árát felerőltetnők annyira, amennyiről ábrándozni szoktak.

A búza árának egyoldalú emelése azonban azzal az elháríthatatlan

következménnyel is jár, hogy mindenki iparkodik abból minél többet termelni. Még akkor is, ha parancsszóval korlátozzák a búzával bevethető területet; akkor egyszerűen több műtrágya, több emberi munka alkalmazásával a terméshozamot viszik fel. Ez pedig nemcsak azt jelenti, hogy az állam mind nagyobbodó búzatermés árkülönbözetét kénytelen vállalni, hanem azt is, hogy mezőgazdaságunk az extenzív irányban való visszafejlődés útjára lép és fokozódó mértékben helyezkedik oly cikk termelésének alapjára, melyben a legnehezebben tud versenyezni konkurrensével, a tengerentúli államokkal.¹ Éppen ezen tengerentúli búzatermelő államok közül az egyikben: az Egyesült Államokban a mezőgazdaság támogatásának ügyét intéző legfőbb mezőgazdasági tanács, a Federal Farm Board, beható vizsgálatok alapján megállapította, hogy 1937-ig nincs kilátás a búza világpiaci árának megfelelő színvonalra való emelkedésére. Olyan helyzetbe kell tehát kerülni a farmernek, hogy ne legyen a vüágpiacra szorulva. Vagyis termeljen kevesebbet, — nem lesz kivitel, — többet fog kapni búzájáért. „Grow less — get more!“

A ráfizetési áremelés azonban éppen a fordított körforgást indítja meg: minél inkább támogatom a búza árát, annál többet termelnek; minél többet termelnek, annál többet kell kivinnem; minél többet visznek ki, annál többet kell ráfizetnem. A ráfizető vagy az államkincstár, vagy a belföldi fogyasztás, ez mindegy, a lényeg az, hogy hatalmas összegeket ajándékozunk a külföldnek a nemzeti jövedelem rovására.

Mindezekből nem szabad azt következtetni, hogy a búza árának állami támogatással való emelése minden körülmények közt elvetendő. Amíg és ahol a mezőgazdaság jövedelmének legjelentékenyebb forrása a búzatermelés, a jövedelmezőség javítására ez a legkönnyebb mód. Ha a segítség sürgős, nem igen lehet más utat választani. Hiba csak az, ha valaki azt hiszi, hogy ez az eljárás a kérdést gyökeresen megoldja és hogy minden tekintetben, az állampénzügyiektől eltekintve — előnyös. Ezek az intézkedések csak átmeneti természetűek lehetnek, arra az időre, míg a mezőgazdaság helyzetében a nagyobbszabású és átgondoltabb eszközökkel konszolidáló politikának eredményei nem mutatkoznak.

Minden kiviteli országra nézve és így számunkra is a legkedvezőbb megoldás az volna, ha a búza árát nemcsak belföldön lehetne emelni, hanem általában, a külföldi piacokon is, tehát a búza világpiaci ára érne el olyan szintet, mely fedezi a termelési költséget. Ebben az esetben a felesleg elhelyezése nem jár ráfizetéssel, a termelés haszonnal járna és meg volna oldva a termelés jövedelmezőségének kérdése. Ez a helyzet önmagától áll be olyan viszonyok közt, mikor a búza világpiaci kereslete és kínálata közt megfelelő arány van. Ez volt a helyzet körülbelül 1905—1925 közt. Túltermelés esetén azonban erre a célra tervszerű eljárás kell.

Mivel pedig a világpiaci árak több ország termelési, fogyasztási és kereskedelmi viszonyainak eredői, a kívánt eredményt is csak több állam közös eljárásával lehet elérni.

¹ Lásd A magyar agrárprobléma, a Magyar Szemle VI. kötet I. számában.

ÍGY JUTOTTAK EL az agrárállamok ahhoz a gondolathoz, hogy a beviteli piacokon való közös fellépéssel kellene érdekeiknek megfelelő exportlehetőségeket és áralakulást biztosítani. Mintegy két esztendő óta egyik értekezlet a másikat követi ebben a kérdésben. A Nemzetközi Mezőgazdasági Bizottság 1929-ben Bukarestben tartott kongresszusán határozatot hoztak, amely kimondja, hogy „a mezőgazdasági helyzet javításának egyik legfontosabb előfeltétele, hogy a mezőgazdasági termékek értékesítése tekintetében a gazdák egymással nemzetközileg érintkezésbe lépjenek“. A következő év nyarán Bukarestben a keleteurópai agrárállamok, köztük Magyarország delegátusai jöttek össze félhivatalos jellegű tanácskozásra. Itt a tárgyalások arra irányultak, hogyan lehetne az európai kiviteli feleslegek kedvező elhelyezését együttműködéssel az európai piacokon elérni. Az utat az európai kiviteli államok egymásközi versenyének kiküszöbölésében jelölték meg. A varsói agrárkonferencián ugyanazon év nyarán az államok hivatalos kiküldöttei arra az eredményre jutottak, hogy azok az államok, melyeknek exportszervezete ezt lehetővé teszi, kölcsönös és többoldalú megállapodásokkal biztosíthatják az együttműködést. Tovább ment a Nemzetközi Mezőgazdasági Bizottság antwerpeni ülése, mely egyenesen azt ajánlja, hogy az egyes országok értékesítési szervezetei valamely nemzetközi értékesítési szervezetet létesítsenek. A múlt év őszén Belgrádban tartott tanácskozás, melyen ismét csak a keleteurópai államok vettek részt, az antwerpeni gondolatot már részleteiben is körvonalazta, azonban természetesen csak a résztvevő államok — egyelőre Magyarország, Jugoszlávia, Románia, Lengyelország és Bulgária — részére. A határozatok szerint minden államban központi szervet kell létesíteni a búza-, rozs- és tengerikivitel ellenőrzésére, illetőleg irányítására. Ezenkívül minden egyes említett terményre vonatkozólag valamelyik államban felállítának egy közös irodát, melyben megbízottjai útján valamennyi állam képviselve volna. „Eladási szerződések (a külföldre) egyedül és kizárólag a nemzeti szervezetek vagy az ezek által megbízott szindikátusok által köttetnek meg és az árak, valamint a feltételek a közös irodák által határozatnak meg.“ Az államoknak kölcsönös biztosítékot kell nyújtaniok egymásnak, hogy a megállapodást végrehajtják. A résztvevő államok együttműködése 1931 június elsején kezdődnek.

A határozatok sorsa attól függ elsősorban, hogy milyen álláspontot foglalnak el az érdekelt államok kormányai. Ezek egyelőre nem nyilatkoztak. Körülbelül ugyanebben az időben tartotta a Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet is kongresszusát Rómában. Napirendjén szerepelt az a kérdés is, hogyan lehetne nemzetközi együttműködéssel hozzájárulni a mezőgazdasági válság enyhítéséhez. Ugyanennél az intézménynél ülésezett éppen a múlt napokban a nemzetközi búza-konferencia.

Ennyi tárgyalás,— és az eredmény? Kétségkívül sok a nézetek, tervek és lehetőségek tisztázása tekintetében. De gyakorlatilag még egy mázsa búzát sem adtak el nemzetközi együttműködéssel sem az összes kiviteli államok, sem a keleteurópaiak. Ennek egyik oka kétségtelenül a politikai bizalmatlanság és gazdasági féltékenység. A másik oka

azonban az, hogy a legtöbb európai kiviteli állam mezőgazdasága nincs is eléggé felkészülve ilyen közös eljárásra. Mintául az ipari karteletek vették, melyek túltermelés esetén is, mint ma, kielégítő árakat tudnak biztosítani a termelés részére, elsősorban azért, mert az eladásra az országos karteletek nemzetközi karteletekbe tömörültek. Csakhogy ezt az iparnak megvalósítani sokkal könnyebb. Minden egyes iparág legfeljebb néhány száz gyárban összpontosul országonként, ami lehetővé teszi az egyöntetű eljárást a határokon belül. Ellenben a mezőgazdaság minden országban az egyéni üzemek tíz- vagy százezreiből áll, melyek, különösen értékesítési szempontból, ha egyáltalában létesítettek bizonyos szervezeteket, mindenesetre távol vannak attól, hogy annyira egységesen irányíthatók lennének, mint az ipari karteletek. Nemzetközi agrármegállapodásoknál tehát felvetődik a kérdés: ki garantálja azok végrehajtását? A közös értékesítési eljárásokra vonatkozó nemzetközi megállapodások nem is mulasztják el hangsúlyozni a feltételt, hogy előbb „az egyes országokban minden egyes terményre vonatkozólag jól megalapozott értékesítési szervezetek létesüljenek“ (Bukarest) és hogy a nemzetközi szervek létrejövetelének „legnagyobb akadálya, hogy különösen az exportállamokban még mindig hiányzanak ezek az organizációk“ (Antwerpen). Addig pedig míg a helyzet ez, csakugyan a megállapodásszerű kiviteli politikát az egyes szerződő államok részéről csak a kormányok biztosíthatják. Ez azonban attól eltekintve, hogy garanciának mindenesetre nehézkesebb annál, melyet egy kartel nyújt, az érdekelt kormányokra nézve súlyos anyagi, bel- és külpolitikai felelősséget jelent. Ezt egyik sem vállalja könnyen. Ez a magyarázata annak, hogy a belgrádi határozatok is még mindig papíron vannak.

Mindezeknek a tanácskozásoknak legfigyelemreméltóbb vonása — Amerika távolmaradása. Oka az, hogy a tengerentúli agrárkiviteli államok — elsősorban Kanada és az Egyesült Államok — már kezdettől fogva úgy nézték ezeket a megbeszéléseket, mint amelyek ellenük irányulnak. Nem egészen ok nélkül, mert a tanácskozásoknak egy része kifejezetten az európai államok szolidaritásának jegyében folyt le. Magyarország delegátusa volt az, aki először utalt arra, hogy az összes — úgy a ki-, mint a beviteli — európai államok összefogása is egyik módja lehetne az európai gazdasági helyzet javításának. Ez az 1930. évi februárvégi genfi vámfegyverszüneti konferencián történt és oda-vezetett, hogy a további vámügyi teendőkre vonatkozó jegyzőkönyvhöz mellékelten Genf a mezőgazdasági kiviteli feleslegek elhelyezésére vonatkozólag kérdőíveket küldött szét. A gondolat azon alapszik, hogy a kérdést gyökeresen csak az egész — az agrár és az ipari — Európa együtt tudja megoldani. Mert a kiviteli országok közös fellépésének végső célja, hogy legyőzze azt az elzárkózást, melyet az ipari államok fejtenek ki saját mezőgazdaságuk fejlesztésének vagy legalább is jövedelmezőségének biztosítása céljából. Erre irányulnak a magas vámok és más intézkedések, melyek a bevitelt gátolják (magas tarifák, egészségügyi rendszeti szabályok). Ezeket az intézkedéseket a védekező állam egyoldalúan alakíthatja a szükséghez, tehát a kiviteli államok fellépésének eredményéhez képest. Ha tehát versengés támadna a kivi-

teli és beviteli államok közt Európán belül, egyelőre az agrárállamok maradnának alul. Ezért a tervnek csak akkor lehet jövője, ha az agrárkiviteli államok viszont ipari cikkek tekintetében helyeznek kivételes elbánást kilátásba az ipari kiviteli államok javára. Ekkor aztán Amerika sem ipari, sem mezőgazdasági cikket nem hozhatna be európai országba egyenlő feltételek mellett.

Az európai agrárállamok szempontjából a közös védekezés gondolata egészen indokolt, tekintve azt, hogy Európa egész búzabevitele évente 155 millió mázsa, az európai kiviteli államok összes feleslege pedig 15—20 millió. Ha tehát az ipari Európa előnyben részesítene az agrár Európát, a felesleg kérdése meg volna oldva. A tengerentúli államoknak nem is ez a 15 millió métermázsa fáj, hanem az a kilátás, hogy az elzárkózás következtében az európai gabonatermelés tápot kap és a kiviteli felesleg rövidesen sokkal több lehet; továbbá, hogy a mezőgazdasági elzárkózást követni fogja az ipari is. Ezért figyelik odaátról gyanakvólag a dolgok alakulását, tartózkodnak minden részvételtől, hogy szabad kezük legyen. A «grow less, get more» jelszó nem más, mint az önellátó gazdaságpolitikára való felhívás és mint ilyen, elővigyázatossági rendszabály arra az esetre, ha az európai államok csakugyan megértenék egymást. Az USA ezt megengedheti magának, mert mindennel ellátta a természet, amire iparának és mezőgazdaságának szüksége van; megélhet egyedül is. Nehezebb Kanada helyzete, amely erősen egyoldalú gabonatermelő ország. Ha az európai piacok elzárkóznak előle, a legkatasztrófálisabb helyzetbe juthat, melyből más kivezető út nincs, mint hogy preferenciális helyzetet terem magának az anyaországban. Ez ismét Angliának az agrár Európával szemben részben vagy egészben való elzárkózását jelentené.

Így hát ha a dolgok ebben az irányban fejlődnek, odajuthatunk, hogy három nagy gazdasági terület fog kiintegrálódni: USA, az Angol gyarmatbirodalom és a kontinentális Európa, melyekhez idővel csatlakozhat negyediknek Oroszország. Utóbbi valóban a korlátlan lehetőségek hazája, oly gazdagon látta el a természet. Ha a szovjetnek most nagy energiával és egyesek szerint a várakozásokat meghaladó sikerrel végrehajtott ötéves gazdasági terve valóban sikerül, akkor a lehetőségek világgazdasági tényezőkké váltak, melyek — a politikai kihatástól eltekintve — egy a mainál sokkal súlyosabb létkérdés elé fogják állítani Európa mezőgazdaságát. Mert itt még a helyzeti előny is hiányzani fog, melyet ma a tengerentúli országokkal szemben ezek távolfekvése miatt élvez. Oroszország éppen kenyérmagvak szempontjából jelentős tétel: a háborút megelőző években átlag 50 millió métermázsa búzát és rozsot exportált. Gondoljuk meg, mit jelenthet ekkora újabb búzatömegeknek megjelenése a piacon, különösen olyan országból, hol a termelési költségből hiányzik a földjáradék és a tőkekamat tétele és a munkabér is alacsony. Mindennek föltétele, hogy az ötéves terv sikerüljön: kudarca a szovjet bukását vonhatja ugyan maga után, de ezzel a veszély nem múlt el, csak elodázódott. Oroszország előbb-utóbb, akár ilyen, akár olyan politikai rendszer alapján konszolidálódik, meg fog jelenni az európai piacon és pedig legelőször búzával, rozssal.

Ez egy újabb ok lehet arra, hogy nálunk is meggondolják, vajjon helyesek-e az afféle jelszavak, hogy „a búzával áll és bukik a magyar mezőgazdaság“. De mindenesetre elég ok arra, hogy idegessé tegye a búzában legjobban érdekelt államot: Kanadát. Európában is, egész bizonyosan, a Briand-féle Páneurópa-koncepció egyik előidézője az a széles horizontra valló meglátás, hogy sem a német-lengyel, sem a francia-orosz, sem a kisantant-magyar ellentét nem lesz véglegesen döntő Európa sorsára a jelen század hátralevő részében, hanem a fel-tápáskodó kolosszus: Oroszország ereje és politikai elhelyezkedése. Hogy a védőfrontot Briandék francia hegemonia alatt képzelik, nem kelthet meglepetést, valamint az sem, hogy a tárgyalások során túlnyomólag politikai alapokon nyugvó elgondolásban mindjobban előtérbe nyomult a gazdasági együttműködés gondolata.

Tudvalevőleg a Nemzetek Szövetségének 1929. évi ülése megbízta Franciaországot az európai államok szorosabb együttműködésére vonatkozó javaslat kidolgozásával. Ez az úgynevezett Briand-féle Páneurópa-tervezet inkább csak utalt rá, hogy a gazdasági együttműködésre is szükség van. A kormányoknak a memorandumra adott válaszai már a kérdés gazdasági oldalát hangsúlyozták, egyben azonban iparkodtak, bár nagyon óvatosan, a tárgyalást is oly irányba terelni, hogy elkerültessek a látszat, mintha tisztán Európára vonatkozó megoldást kívánnának elérni. Ennek eredményeképpen a kérdés tárgyalására nem létesült külön európai szerv, hanem az a Nemzetek Szövetségének hatáskörébe utaltatott, tehát oly fórum elé, melyben a tengerentúli államok is képviselve vannak. A Szövetség 1930. évi teljes ülése az ügy tanulmányozására bizottságot küldött ki. Az európai gazdasági együttműködés szükségességét a tengerentúli delegátusok is hangsúlyozták, azonban, mint látni fogjuk, nem egészen őszintén.

Az Európai Uniót Tanulmányozó Bizottság ezévi januári összefüvetele úgy tárgyalta, mintha Európa belső gazdasági ügyeiről lenne szó. Feladatának tekinti „a világgazdasági válságot tanulmányozni annyiban, amennyiben az európai államok együttségét (collectivitét) érdekli“. Az elfogadott határozat hangsúlyozza, hogy a válság egész rendkívüli mértékben sújtja Közép- és Kelet-Európa államait és azt a nézetet juttatja kifejezésre, hogy „ez a helyzet nagy mértékben enyhülne, ha az érdekelt európai államok (egyfelől a közép- és keleteurópai kivitel, másfelől az európai beviteli államok) meghatalmazott képviselői minél előbb megegyeznének abban, hogy közösen keresnek a jelenleg rendelkezésre álló gabonafeleslegék elhelyezésének a módját“. Egyebekben a bizottság utal arra, hogy rövidesen összeül Rómában a Nemzetközi Búzaértekezlet és hogy kívánatos volna, ha ezen a tengerentúli államok is részt vennének. „Ami pedig Európát illeti, — folytatja a határozat — szükséges bizottságot alakítani, melynek feladata tanulmányozni mindazokat a rendszabályokat, melyekkel a cél elérhető“. E bizottság tagjai csupán európai államok. (Magyarország, a legnagyobb búzakiviteli állam Európában kimaradt belőle: miért?)

A keleteurópai, tehát köztük a magyar gabonafeleslegék átvételére vonatkozó rész mégcsak nem is ajánlás, hanem egyszerű óhaj

kifejezése. Gyakorlatilag jelentősége nincs. Ellenben jellemző a bizottság eddigi működése abból a szempontból, hogy a közös európai gazdasági érdekek elkülönítése a világgazdasági kérdések komplexumában ma már hivatalos nemzetközi fórumok előtt is tárgyalható. Az európai államok részéről ezek szerint ma már elvben elfogadott álláspont, hogy van egy külön európai gazdasági egység, az egyes európai országok külön gazdasági érdekei felett álló egység, az európán kívüli országok érdekeivel szemben álló közös érdekekkel. E felfogás kialakulása igen fontos a magyar mezőgazdasági kivitel, de különösen a magyar búza szempontjából, mert hiszen legnagyobb kárt nekünk okozza a tengerentúli búza versenye, lévén mi a legnagyobb búzakiviteli állam Európában.

Azonban a kézzelfogható eredmények még messze vannak. Már magában véve azért is hosszadalmas eljárásokra kell elkészülni, mert a Nemzetek Szövetségénél van az ügy. A fenti rövid ismertetésből is láttuk, hogyan fiadzik egyik bizottság egy másikat, ez ismét újabbat. Ott ez a szokásos eljárás. De még érdekesebb, hogy mit szólnak az európai együttműködéshez az Európán kívüli angol gyarmatok? Hiszen mikor kivitelről beszélnek az agrárállamok, mindenik elsősorban Angliáról ábrándozik; ma nem igen jutnak el oda a közép- és kelet-európaiak, de ha Kanada gabonája, Délamerika húsa, Ausztrália tejtermékei elmaradnának onnan, egyszerre megszűnnék az elhelyezési probléma. És mit szólnak hozzá a tengerentúli államok: Argentína, USA?

Hogy ezektől a kérdésektől a nyugati államok, elsősorban Anglia, fáznak, arra nézve is szolgált bizonyítékkal Genf. A gazdasági együttműködés elvének helyeselt Anglia is, amíg nemes és magasztos elvről volt szó, melynek gyakorlati megvalósulása még beláthatatlan jövő ködében tűnik el. Ellenben mikor az európai agrárállamok azon kívánságát tárgyalta egy másik bizottság: a legtöbb kedvezményi elv felfüggesztését és annak megengedését, hogy kedvezményes vámokra vonatkozó szerződéseket köthessenek egymással egyes államok, Anglia volt az első, mely tiltakozott, mondván, hogy a tengerentúli országokkal Nyugateurópának élénk külkereskedelmi összeköttetése van és ha a Nemzetek Szövetsége hozzájárulna ilyen, csak európai államokat kedvezményező szerződések megkötéséhez, kitenné magát Európa annak, hogy a tengerentúli államok megtorlással élnek, amiből Nyugateurópának nagy kára származnék. Itt már a helyeslés gyakorlati konzekvenciákkal járt volna, aminek kockázatát Anglia — néhány más európai állammal együtt — természetesen nem vállalta és így egyszerre kiderült, milyen különbözőképpen képzelik az együttműködés szép elvét a gyakorlatban az európai államok.

Mindezek mutatják, milyen messze van Európa még attól, hogy a maga egészében fogjon össze a válság orvoslására. Túlerősek az ellentétek, nemcsak a politikaiak, hanem a gazdaságiak is. Jellemző, hogy a genfi vámfegyverszüneti konferencián is a vámok korlátozásának és leszállításának ajánlása tulajdonképpen csakis az ipari vámokra, tehát a mezőgazdasági államokra vonatkozott, ellenben hallgatott az ipari államoknak a mezőgazdasági bevittel szemben való elzárkózásáról.

Még mindig erősen érezhető a háborús mentalitás hatása abban, hogy egyes hatalmi csoportok a maguk egyoldalú érdekét közérdeknek látják vagy legalább is akarják feltüntetni. Végeredményben az európai gazdasági együttműködés az autarchikus gondolatnak szélesebb keretek közt való, többé vagy kevésbé intenzív megvalósítása: Európa, amennyire lehet, lássa el önmagát és ne szoruljon más kontinensekre, sem mint vásárló, sem mint eladó. Az autarchikus elzárkózásnak azonban csak akkor van értelme, ha az minden érdekelt félnek: mezőgazdaságnak, iparnak, fogyasztónak egyformán előnyös. Ennek felismeréséhez az atmoszféra még mindig nem elég tiszta Európában.

PEDIG kétségtelen, hogy a világkereskedelmi politika alakulása mindinkább az önellátás alapjára helyezkedik. Ha a kivitel — akár ipari, akár mezőgazdasági — mindig nehezebbé válik, arra kell törekedni, hogy ne legyen szükség kivitelre. Ha a behozatal rontja a fizetési mérleget és a kiegyenlítő kivitelnek mind nagyobb akadályok gördülnek útjába, feleslegessé kell tenni a behozatalt. Ezek a megfontolások idézték elő a mezőgazdaság fejlesztését ipari államokban és az ipar fejlesztését mezőgazdasági államokban. Különösen igazolni látszik az önellátó államok helyzetét az Egyesült Államok példája, mely eddig legjobban állta a világválságot éppen azért, mert legkevésbé függ a külkereskedelmi lehetőségektől. Ha nem is a teljes elszigetelődés, a lehetőségig való függetlenítés valóban megold egy sereg problémát a mai felkavart világgazdasági helyzetben. Minél kevesebb szála a kényszerű kereskedelmi összeköttetésnek fűz valamely országot a világgazdasághoz, annál inkább hasonlítható helyzete a semleges államéhoz a világháború közepett. Szenved, szenved az is, de még sem annyira, mint a ki- és bevétel körül hadakozók. Legfőbb előnye, hogy cikkeinek áralakulását nagymértékben függetleníteni tudja a világpiactól.

És itt ismét megértjük, hogy miért adta ki az amerikai mezőgazdaságitanács a „grow less, get more^K” jelszót. Ha nincs kivitelre utalva, non a világpiacon árát kapja a farmer a gabonáért, hanem annyival többet, amennyi a vám. Ott azonban mindössze 10%-kal kevesebb búzát kell termelni, hogy ne maradjon exportra. Nálunk már sokkal nehezebb a helyzet, mert a búza- és rozstermésnek 25—30%-a kerül kivitelre. Ennyivel csökkenteni a kenyérmagtermelést belátható időn belül nem lehetne. Arról sem lehet szó, hogy a belső fogyasztás fokozásával az exportfelesleget itthon használjuk fel. Inkább az ellenkezőre kell felkészülni: ha egyszer a szélesebb néprétegek vásárlóképessége javulni fog, nálunk is fokozottan fog jelentkezni a világszerte megfigyelhető átalakulás a táplálkozásban, mely a nehezebben emészthető állati és gabonatermékek helyett részben a könnyebben emészthető zöldség, gyümölcs és tejtermékekből fog többet fogyasztani.

Mivel tehát búzamérlegünk egyensúlyát a belföldön helyreállítani nem tudjuk, nein marad más hátra, mint megkeresni azt a természetes kiegészítő államot, mely az autarchiához közelebb való jutást lehetővé teszi. Abból a kevésből is, ami a magyar kormánynak különböző közép-európai államokkal folytatott tárgyalásainak eredményéből

a nyilvánosságra került, megállapítható, hogy a megvalósuláshoz legközelebb az Ausztriával való megállapodás áll.

Az osztrák és a magyar gazdasági területek valóban nagy mértékben kiegészítik egymást. Némi fogalmat adhat erről két egyszerű; nem exakt statisztikai módszerrel készült, de szemléltető táblázat.

Mennyiben lehetne Ausztria a mi mezőgazdasági feleslegeinknek fellevevője, kitűnik a következő számokból:

	<i>Kivitel</i>	<i>Bevitel</i>
	<i>Magyarországból</i>	<i>Ausztriába</i>
	<i>1924—1928 átlagában</i>	
	<i>1000 q/drő</i>	
Szarvasmarha	185	134
Sertés	121	866
Ló	33	40
Búza	3043	2340
Liszt	1089	1415
Baromfi	144	78
Rozs	1506	972
Árpa	427	388
Dohány (nyers)	36	82
Bor	37	377
Friss gyümölcs	274	578
Gyapjú	56	95
Tojás	135	152
Tengeri	970	1700
Friss és elkészített hús	26	330
Bab	337	9

A táblázatok szerint ránk nézve a kiviteli probléma túlnyomó részben megszűnnék, ha az osztrák piac biztosítva volna. Ausztria szempontjából a kilátások nem ilyen kedvezők, mert több ipari feleslege maradna a magyar piac teljes ellátása után is. Ebből elég baj lehet, mert megtörténhet, hogy erre való hivatkozással Ausztria fenntartással fog élni mezőgazdasági bevitel tekintetében, hogy el ne veszítse azokat a balkáni ipari piacait (Jugoszlávia), melyeknek szintén létérdeke az Ausztria felé irányuló kivitel. Abban a pillanatban azonban, amint a megállapodás után is lehetséges, hogy búzáink és tengerink az osztrák piacokon jugoszláv versenybe ütközzék, az egész terv értékének egy részét számunkra elveszti.

Az osztrák mezőgazdaság szempontjából a lényeges az, hogy Magyarországgal való megállapodás ne rontsa az árakat, melyek ma odaát lényegesen meghaladják a magyarországi, illetőleg a világpiaci árakat. Ez a vámvédelem következménye. Az osztrák gazdákra nézve csak az a fontos, hogy a vámnak a hatását ne rontsa le a magyar bevitel preferálása. Ezt pedig el lehet érni akkor, ha a kedvezményes beviteli feltételeket csak oly mennyi-

segre nyújtják, amely valamivel alatta marad az osztrák beviteli szükségletnek. Ez tehát nem megoldhatatlan nehézség. Vizont a magyar iparnak is belső versenytársa támadna az osztrák iparban. Nehéz volna előrelátni, hogyan ítélné az meg a helyzetet a maga szempontjából. Kettő lehet a döntő: először is, melyik termel drágábban a két ipar közül. Másodszor, hogy a mezőgazdaság vásárlóképességének emelkedéséből remélhető megerősödése a belső piacnak mily mértékben kompenzálja a magyar ipart az osztrák versenyért.

Vannak tehát lehetőségek abban az irányban, hogy a nem közvetlenül érdekelt felek — az osztrák mezőgazdaság és a magyar ipar — szempontjából is kielégítően oldassék meg a kérdés. Magyarországra, mint agrárkiviteli államra nézve rendkívüli jelentősége volna, mert nemcsak biztos piacot jelentene, de kedvezőbb árakat is. Ez utóbbi hatás, az áremelő, legjobban érvényesülne vámunió esetén. Ez esetben a magyar búza az osztrák vámok magasságának megfelelő védelem élvezetébe lépne. Erről természetesen nincs szó. A gazdasági területek összekapcsolásának formája minden bizonnyal ebben az esetben is a preferenciális vámok rendszere lesz. Ilyen alkalmazásban van már a balti és skandináv, az ibériai államok közt, USA és egyes amerikai államok közt és e precedensek nagyon alkalmasak, hogy esetleg a Nemzetek Szövetsége részéről jövő tiltakozás — amire az ismertetett előzmények után számolni kell — érvi súlyát csökkentsek.¹ Egyébként az Európai Unió Bizottság januári tárgyalásairól beszámoló német jelentés megállapítja, hogy az említett nyugati államok ellenzése dacára is a kedvezményes vámok elismerésének ügye ép a vita következtében nagyot haladt előre. Így tehát nemzetközi bonyodalmaktól e miatt nem kell tartani.

VÉGIGTEKINTVE a búzakérdés legújabb fejleményein, valóban nem erőltetett dolog, ha a helyzetet úgy jellemezzük, hogy világháború folyik körülötte. Véres része e háborúnak a kivitel és bevitel, a vámok és prémiumok frontján zajlik; ez a harc azonban nem vérbe, hanem drága pénzbe kerül. A diplomáciai küzdelem a kereskedelmi tárgyalásokban, nemzetközi értekezletekben jelentkezik. Az utánpótlással egyenlő az a segély, melyet a belföldi gabonatermelésnek nyújtanak az államok és a meg nem engedett hadieszköz sem hiányzik: a dumping.

Legkönnyebb a helyzete annak, aki ki tudja magát vonni a világforgalomból. Ezzel mintegy a semleges állam helyzetébe jutott a búzavilágháborúban: szenved többé-kevésbé a többiek miatt, de azért mégis sokkal önállóbb búzapolitikát folytathat. Ezt a nyugodtabb légkört nyerhetné Magyarország is, ha sikerülne jól összeállított gazdasági csoportosulást összehozni, melyet regionális külkereskedelmi egyezmények bizonyos mértékig egységes és a világpiaci eshetőségek ellen közösen védekező területté foglalnának egybe. Ez lenne a búzakérdésnek a jelenlegi viszonyok közt a legkedvezőbb megoldása. Ezért óhajtunk kell, hogy a több irányban megindított tárgyalások minél előbbi és minél kedvezőbb befejezéshez érjenek.

IHRIG KÁROLY

¹ A preferenciális vámrendszer lényegére lásd Gratz Gusztáv cikkét a Magyar Szemle 1931. évi januári számában.